

ZARURETLER FAİZE GEREKÇE OLABİLİR Mİ?

Bu yazı 31.03.2018 tarihinde Hilal TV'de yayınlanan Hikmet Çalışmaları¹ programından makale haline getirilmiştir.

Çok uzun asırlardır İslam aleminde zaruret (mecburiyet, zorunluluk) adı altında birçok haram helal kılınmıştır. Bunların başında faiz meselesi gelir. Bu duruma gerekçe olarak Hz. Ömer'e isnat edilen: "Faiz ayeti en son inen ayetlerdendir. Resulullah (sa) bunu yeterince açıklamadan vefat etti. Bu sebeple "Faizi ve faiz şüphesi olan şeyleri bırakınız." sözü delil alınmıştır. Oysa Allah Kur'an'da faiz ile ilgili olarak çok net hükümler ortaya koyuyor: Bakara Suresinde (2/275) **Faiz yiyenler, şeytanın aklını çeldiği kimsenin tavrından farklı tavır göstermezler** buyuruyor ve Araf Suresinde şeytanın bu durumuna açıklık getiriyor (7/16) : **Şeytan dedi ki "Madem beni aşırılığa sen sevk ettin, ben de senin doğru yolunun üstüne onlar için oturacağıma yemin ederim.** Demek ki şeytan aklını çeldiği insanlara doğruyu yanlış gösterir ve bunu Allah'ın doğru yolu üzerinde oturarak ve Allah'ın Kitabını kullanarak yapar. Bu şekilde de insanı Allah'ın doğru yolundan uzaklaştırır. Yine Bakara Suresinin (2/275) devamında Allah bu saptırmanın nasıl olacağını bize anlatıyor: **Bu (şeytanca tavır) onların "Alım-satım, tıpkı faizli işlem gibidir." demeleridir.**

Bu şeytani oyunlara bir örnek de meallerde ayete verilen mealde faiz yiyenlerin (kabirlerinden) şeytan çarpmış kimselerin cinnet nöbetinden kalktığı gibi

kalkmaları örneğinin verilmesidir. Ölmemiş, ahirete gitmemiş ve şeytan çarpmış bir insan görmemiş birisi için bu açıklama bir şey ifade etmez.

Alım satımda iki farklı malın değişimi söz konusudur. Malın peşin fiyatı ile vadeli fiyatı arasında fark olabilir. Faizde ise paranın karşılıklı değişimi söz konusudur. Değişim yapılan malın özelliklerinde bir değişiklik yoktur. Bir konu hakkında hüküm verirken iki şey arasındaki benzerliğe değil farklılığa bakılır. Ancak insanları kandırabilmek için benzerliklere vurgu yapılır. Kadınlar ve erkekler arasındaki benzerliklere baktığımız için değil farklılıklara bakarak kadın ve erkek ayırımı yapıyoruz. Helali haram, haramı helal kılanlar işte bu yöntemi kullanıyorlar. Vadeli veya toptan alışverişteki fiyat farkları ile faizi birbirine karıştırıyorlar. Oysa alışveriş bir işlemken, faiz bir sonuçtur.

İnşallah Sayın Cumhurbaşkanımızın "Kur'an'a ve Kur'an'a uygun sünnete dönelim." yaklaşımı takip edilir ve asırlardır İslam aleminin içinde boğulduğu bu tür yanlışlar teker teker ortaya çıkar.

Faiz lafzının Hz. Ömer'e isnat edilen sözler kanıt gösterilerek mücmel (sözün sahibi tarafından bir açıklama yapılmadıkça kendisiyle neyin kastedildiği anlaşılamayan lafız manasında usul-i fıkıh terimi) olduğu iddia ediliyor. İddiaya göre faiz ile ilgili inen ayetler-

1 Programa katılanlar: Abdülaziz Bayındır, Fatih Orum, Yahya Şenol ve Abdullah Bayındır

den önce “riba” hiç kimse tarafından bilinmiyordu ve Hz. Muhammed bu açıklamayı yapamadan vefat etti. Diyanet Vakfı İslam ansiklopedisinin ilgili bölümünde durum şöyle anlatılıyor: “Mücmel eğer şariin beyanını başka açıklamaya ihtiyaç duyurmayacak ölçüde ise müfessere, kısmen kapalı bırakacak şekilde ise müşkile dönüşür. Birinci durumda lafız yoruma kapalı hale gelir; salaḥ, hac gibi lafızlar hakkındaki açıklama böyledir. İkinci durumda müctehid kendi icthadiyle bu konudaki kapalılığı gidermeye çalışır.”

Allah haram kıldığı şeyleri en ince ayrıntısına kadar açıklamıştır: **Allah, mecbur bırakılmadığınız sürece, haram kıldıklarını size ayrıntılı olarak açıkladığı halde.** En’âm 6/119 Ayrıca hiçbir şeyi: **Eğer vazgeçmezseniz, Allah’a yani Allah’ın kitabına karşı savaşmakta olduğunuzu bilin.** diyecek kadar ağır ifadelerle yasaklamamıştır.

Rasullullah veda hutbesinde: “Her türlü riba (faiz) kaldırılmıştır İlk kaldırdığım riba, Abdulmuttalib’in oğlu Abbas’ın ettiği ikrazlardır (borç vermelerdir) Allah’ın emriyle faizcilik artık yasaktır. Eski câhiliye devrinden kalma bu çirkin âdetin her türüsü ayağımın altındadır. Borçlular, alacaklılara yalnız aldıkları parayı ödeyeceklerdir” demiştir. Peki bu durumda riba nasıl oluyor da hala mücmel bir lafız oluyor.

Peki riba “mücmel” bir lafızdır diyelim. O zaman bu “mücmel” olan ifadeyi mezhep imamlarının kitaplarından anlamaya çalışalım: “Faiz, mübadeleli akitlerde ta-

raflardan biri lehine şart koşulan karşılıksız fazlalıktır.” el-Hidaye

Eğer hala anlaşılmadıysa bir de şu açıklamaya bakalım: “Faiz, belli malları, akit sırasında şer’î ölçüyle eşitliği bilinmeden peşin veya bedellerden her ikisi yahut biri veresiye olmak üzere değiştirmek için yapılan sözleşmedir.” İbn Hacer

Bu durumda hangi açıklamaya göre “riba” kavramı mücmel?

Bir de Allah nasıl açıklıyor: **Tevbe ederseniz (hatanızdan tam olarak dönerseniz), ana mallarınız sizindir; böylece ne haksızlık edersiniz ne de haksızlığa uğrarsınız.** (Bakara 2/279)

Ayetten faiz nedir, ana mal nedir hepsi net bir şekilde anlaşılıyor. Ayrıca iki tarafın da haksızlığa uğramasının istenmediği de net bir şekilde ortaya konuyor.

Peki Rasullullah ne diyor bu konuda: “Faiz yalnızca borçta olur.”

“Elden ele (peşin) olanda faiz olmaz.”

“Faiz (borcu) vadelendirmede olur.”

Allah, faizin ne olduğunu, faizin yasaklandığını ve ticareti yapan iki tarafın da haksızlığa uğramamasını açık bir şekilde ortaya koyan bu ayetin ardından taraflara: **Borçlu darlık içinde ise, rahata çıkıncaya kadar beklemek gerekir. Alacağınızı sadakaya/zekâta saymanız, sizin için daha hayırlıdır. Bunu bir bilsey-**

diniz! Bakara 2/280 buyuruyor. Zorda kalan borçluyu sıkıştırmamanın hatta alacağı zekata saymanın Kur'an-î bir tutum olduğunu ayetten anlıyoruz.

“Faiz yalnızca borçta olur.” hadisine ve ilgili ayetlere dayanarak faizin haram olduğunu kabul edenler ise zaruret durumunda haramların helale döndüğünü söyleyerek başka bir kapı açıyorlar. Buna delil olarak Bakara 2/173, Maide 5/3, En'âm 6/145 ve Nahl 16/115 ayetlerinde haramlar sayıldıktan sonra **Kim zorda kalır da aşırı gitmez ve başkasının hakkına saldırmazsa Allah bağışlar, ikramı boldur** bölümlerini gösteriyorlar. İhtiyacı olmayan zaten borç almaz. Bu ihtiyacı bir de zarurete bağlayınca faizin helal olması kaçınılmaz oluyor. (Malum ihtiyaç zaruretin bir altı.) Ama ayetlerdeki “aşırı gitmez ve başkasının hakkına saldırmazsa” ön şartlarını görmezden geliyorlar.

Allah, size güçlük çıkarmak istemez. Mâide 5/6 ve Hac 22/78. Bu böyledir ama Allah izin vermediği durumlarda kula kural koyma yetkisini vermemiştir. Su bulunamaması durumunda abdestin teyemmüm yolu ile alınabileceğini Allah belirlemiştir.

Zaruret sadece birilerinin zarar görebileceği ihtimali durumunda geçerlidir. Bu durumları ve çözüm yollarını Allah açık bir şekilde belirtmiştir. Zaruretin dışında bir de ihtiyaç durumu var. İhtiyaç zaruretin altında. Yapmazsanız bir sıkıntı doğuyor ama yine de bu ihtiyaç karşılanmazsa kimseye bir zarar gelmiyor.

İşte faiz konusunda zaruretle ihtiyaçları eşitliyorlar ve “zaruret durumunda” faiz almayı ve vermeyi helalleştiriyorlar. Bunu yapanlara baktığımız zaman bunların faizin anlaşılmasız olduğunu söyleyen ve faizin tanımını yapanlarla aynı kişiler olduğunu görüyoruz. Diğer taraftan bu ifadeleri fıkıh ilminde Küllî Kaideler adı altında kurallaştırıyorlar. Örneğin zaruretlerin haramları mübah kılması kuralı.

Mecelle 32. madde: Hacet, umumi olsun veya hususi olsun, zaruret derecesine indirilir.

Bey' bil vefa bu kabildendir. Buhara ehlinin borçları ço-

ğalınca, bu satış nevisine ihtiyaç duyuldu. Bundan anlaşıldı ki bey' bil vefa yasak idi, zarurete binaen cevaz verildi. Zira borç verenin verdiğiinden fazlasını alması faizdir ve şer'an yasaktır. Bey'i vefa da bu kabilden olduğundan asla caiz değildir, lakin şu kaide gereğince fakihler Buhara ehli için buna fetva vermişlerdir.

Bey' bil vefa: Bir malı, ücretini geri verdiğinde malı geri almak üzere başkasına satmaktır. Satan, ücreti geri verince, müşteri de malı satana geri verir. Burada müşteri mebi' ile menfaatlenir. Ama her iki taraf da feshe kadir olduğundan fasit bir alış-veriştir. Müşteri aldığı malı başkasına satamadığı için de bu, rehin hükümündedir.

Görüldüğü gibi bu maddeyi yazanlar da bu durumun faiz olduğunu kabul ediyorlar. Ama insanlar bu faiz yasağına uyunca ortaya çıkan sıkıntıları alım satım görüntüsü altında caiz diyerek insanların işinin görülmesine yol açıyorlar yani işleri kolaylaştırıyorlar. Oysa Allah Bakara suresinin 155. ayetinde **Mallarınızdan, canlarınızdan ve ürünlerinizden eksilterek, sizi biraz korku ve biraz açlıkla yıpratıcı bir imtihandan geçireceğiz, bundan kaçış olmaz. Sen sabırlı davrananlara müjde ver** buyuruyor.

Günümüze baktığımız zaman bazı hocalar da bu tür sıkıntıları zaruret kapsamına sokup bundan dolayı faize caiz diyorlar.

Örnek: 19.08.2013 tarihli Yeni Şafak gazetesinde Hayrettin Karaman'ın “Zaruret Hali İstisması” başlıklı yazısı:

Biz zarureti tarif ederiz, kimin durumunun bu çerçeveye girdiğini belirlemek ise mümin mükellefin işidir.

Havîc-i asliyye denilen ve temin edilmediğinde insana sıkıntı veren, hayatın normal akışını engelleyen ihtiyaçlar “zaruret kapsamına” giriyor. Bir insanın ailesiyle oturacağı, haline uygun bir mesken, işi veya hayatı için gerekli olan -olmadığında sıkıntıya sebep olan- mütevazı bir araba, sadece hayatı devam ettirmek için değil, dengeli ve yeterli beslenmek için gerekli gıda... bu ihtiyaç-

lar arasındadır. Kirada oturmak ev sahibi olmanın yerine geçmez ve sıkıntıyı gidermez. Bu ihtiyaçları karşılamak için Müslüman önce kendi imkanlarına bakacak. Kendinde mecal yoksa karz-ı hasene (menfaatsiz ödünç verme uygulamasına) başvuracak, burada yoksa faizsiz bankaya başvuracak, burada da yoksa (olmuyorsa veya arada önemli ve zaruret halinin devamına sebep olacak kadar büyük fark varsa) diğer bankalara başvuracak. "Ben yine de diğer bankalara başvurmam, takva adına sıkıntıya katlanırım, ailem ve çocuklarım da katlanırlar" diyebiliyorsa bunu uygulayacak.

Görüldüğü üzere ihtiyaç zarurete dönüştü bir anda.

Osmanlı Dönemi Faiz Hileleri:

1) Bey' Bi'l-Vefa, bedelini iade edince geri almak üzere bir mal satmaktır. Aslında bu, rehin verip faizli borç alma işlemine satış görüntüsü veren bir uygulamadır.

2) Bey' Bi'l-İstiğlal, malı satıcısına kiralama şartıyla yapılan bey'bi'l-vefadır. İstiğlal, bir şeyin kar ve geliri- ni istemek demektir.

3) Muamele-i Şeriye, şeriata yani hukuka uydurulmuş işlem demektir. Alım-satım görüntüsü altında faizli borç için başvurulmuş hilelerden biri.

4) Para Vakıfları, muamele-i şer'iyyede uygulanan sistem, para vakıflarında da uygulanmıştır.

Günümüz (örtülü) Faiz Uygulamaları (hileleri)

1) Tevarruk, malın taksitle alınıp, alıcısından başka birisine / üçüncü şahsa peşin satılmasıdır. Başka bir ifadeyle tevarruk satışı nakit bulmak gayesiyle bir şahıstan / firmadan vâdeli olarak (pahalıya) alınan malı bir başka şahsa peşin fiyatına (ucuza) satmaya denir.

2) Sukuk

Başlıklar olarak verilen bu hileleri ve daha birçok detaylı bilgiyi Prof. Dr. Abdülaziz Bayındır'ın Ticaret ve Faiz kitabında bulabilirsiniz.

Sonuç:

Ey inanıp güvenenler, Allah'tan çekinerek korunun! O'na gerçekten güveniyorsanız, kalan faiz alacaklarınızdan vazgeçin! Bakara2/278

Eğer vazgeçmezseniz, Allah'a yani Allah'ın kitabına karşı savaşmakta olduğunuzu bilin. Tevbe ederseniz (hatanızdan tam olarak dönerseniz), ana mallarınız sizindir; böylece ne haksızlık edersiniz ne de haksızlığa uğrarsınız. Bakara 2/279

Borçlu darlık içinde ise, rahata çıkıncaya kadar beklemek gerekir. Alacağınızı sadakaya/zekâta saymanız, sizin için daha hayırlıdır. Bunu bir bilseydiniz! Bakara 2/280

Allah'ın huzuruna çıkarılacağınız o günden çekinip korunun. Sonra herkese kazandığı tam olarak verilecek ve kimseye haksızlık yapılmayacaktır. Bakara 2/281)

Bir an önce "Kur'an'a ve Kur'an'a uygun sünnete dönelim."